

Çözüm süreci sonrası Dersim’de orman yangınları ve çatışma ilişkisi*

PINAR DİNÇ

Nisan 2019’da, yürütmekte olduğum Marie Skłodowska-Curie Bireysel Araştırma Projesi “Fighting Insurgency Ruining Environment” (FIRE) kapsamında Dersim’e gittim. Amacım uydu görüntüleri ile yandığını tespit ettiğimiz bazı bölgeleri yerinde görmektir. Bu kapsamda, Dersim’de yandığını tespit ettiğimiz bazı alanları inceleyen gittiğimiz yerlerden birisi Erzincan yolunda bir mevki oldu. Pülümür Suyu’nun kıyısında tanıştığımız orta yaşın sonlarına yaklaşmış erkek, anlatmaya başladı: “Dersim’de orman yangınları yeni değil. Abdülhamit’ten beri aynı şey oluyor. Devlet, “Burada teröristler var, onlara operasyon yapıyoruz” diyor. Ama amaçları buraları boşaltmak, insanları göndermek. 93-94’te de aynı şey yaptılar.” Sonra, araçla bu kişinin evine gittik. Ana yoldan eve, bir aracın ancak geçebildiği bir toprak yoldan çıkılıyor. Vadinin yamacındaki basit köy evinin hemen yakınında bir ahır ve yamacın üst kısımlarında ekim yapılan arazileri var. Vadinin karşı yamacında yanmış ağaçları net olarak görmekteyiz. Karşı yamacın en üst noktalarından birinde kulekol¹ var. Anlatmaya devam edi-

yor: “Bak bu karşıdaki ağaçları hep geçen senelerde yaktılar, karşıya kulekolu diktiler. Etrafındaki ağaçları yakıyorlar ki hem kulekol yapsınlar hem de yanlarına kimse yaklaşmasın, güvende olsunlar. Ben burada evimde adım atsam görüyorlar. Evimin azıcık ötesine gitsem ya da bana misafir gelse, telefon açıyorlar. Şimdi biz buradayız ya bizi de gözlüyorlar, az ileriye gitsek ararlar gitme diye.” Yukarıda ekim yaptığı araziye çıktığında bile karakoldan telefon geliyormuş. Vadinin karşı yamacında bir köy yolu da uzanmakta. Askerler çok uzun süre o yolu da kapatmışlar; o köyün insanları bir nevi mahsur kalmışlar. Durduğumuz yerden bakınca kalekolun çevresinin özellikle yakılmış olduğunu anlamak mümkün.

Pülümür Suyu kıyısında konuşurken bana “Abdülhamit’ten beri aynı şey oluyor” diyen kişi, muhtemelen o dönemden tesadüfen bahsetmiyordu. 1880’li yıllarda Dersim’i baştan başa dolaşan Ermeni seyyah Antranik’in seyahatnamesinde 1887-88 yıllarına dair şu ifadeler karşımıza çıkıyor:

Üs Bölgeleri Yapımlarına İlişkin İHD Komisyon Raporu”na göre bu dönemde “Dersim’de 5’i kale, 16’sı mobil karakol ve 31 tanesi de askeri kule olmak üzere toplamda 52 askeri üsün 22’sinin yapımına başlandı.” İHD raporunda ayrıca Dersim’de var olan karakolların daha stratejik tepelere taşındığını, bu karakollar için ormanların seyreltildiğini de belirtiyor. <https://www.ihd.org.tr/yeni-karakol-kalekol-ve-us-bolgele-ri-yapimlarina-iliskin-ihd-komisyon-raporu/>

(*) Bu makalenin farklı taslaklarını okuyarak yorum ve önerilerini benimle paylaşan Ömer Turan ve Beyza Üstün’e teşekkür ederim.

1 Toplu Konut İdaresi Başkanlığı TOKİ tarafından üretilen yapılara kalekol ve kulekol denmektedir. İnsan Hakları Derneği’nin (İHD) Eylül 2013 tarihli “Yeni Karakol (Kalekol) ve

... sultana, Dersim'in korku salan heybetli dağlar ve ormanlarla kaplı bir doğaya sahip, tarifi imkânsız bir konumu olduğunu; ormanlardaki her bir ağaç ve dalın Osmanlı ordusuna karşı bir adım bile geri atmadan savaşıyor bir asker olduğunu; ormanlar var oldukça Dersim'in yenilmez kalacağını anlattılar.

Sultan bu sefer Dersim'in ormanlarını yakmaya, tüm o yüce dağları çıplaklaştırmaya karar verdi. Amacına ulaşmak için Batum'dan Dersim'e, Trabzon üzerinden büyük miktarda petrol getirtti. Her şey hazır olduktan sonra, Kuzuçan ve Çarşancak'tan başlayarak petrolü ormana serpip ateşe verdiklerinde, herkesi şaşkına çeviren bir şey oldu; bu sefer de doğa Osmanlılara karşı çıktı. Hava bulutlandı, dağlar karardı, ardından korkunç bir sağanak, dolu ve yağmur, şiddetli rüzgarla birlikte Osmanlıların girişimini boşa çıkardı. Bu şaşırtıcı olay karşısında Osmanlılar takdiri ilâhinin Dersimliler'den yana olduğu kanısına vardılar.

Sultan istemese de yumuşadı, dağlı Dersimlilere karşı düzenli olarak yürütülen bu acımasız savaşlardan vazgeçmeye ve mümkünse gönüllerini alıp onları kazanmaya karar verdi; zira devleti için bu çok önemliydi.²

Abdülhamid döneminde Dersim'de bulunan Antranik'in anlatımı ile geçtiğimiz yıl Pülümür Suyu kenarında tanıştığım kişinin anlattıkları bir sürekliliğe işaret etmekte. Geç Osmanlı döneminde varılan "takdir-i ilâhi Dersimlilerden yana" yargısı sonraki dönemde varlığını sürdürememiş olacak ki, arka arkaya yazılan raporlar ve yapılan seferler ve en nihayet 1937-38 yıllarındaki askeri operasyonlar ile Dersim *terteleyi* (altüst oluşu), yani soykırımı yaşadı. Resmi sayılara göre yaklaşık 14.000 sivilin öldürüldüğü, yaklaşık 13.000 sivilin de zorla yerinden edildiği bu dönemde çekirdek aileler parçalandı, küçük çocuklar ailelerinden kopartılarak zorla evlatlık verildi ya da yatılı bölge okullarında Türkleştirme politikaları ile asimile edildi.³

2 Antranik, *Dersim: Seyahatname*, Aras Yayıncılık, 2012, s. 170.

3 1938'e dair bazı kaynaklar için bkz. İsmail Beşikçi, *Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi*, Belge Yayınları, 1990; Şükrü Aslan, "Genel nüfus sayımı verilerine göre Dersim'de 'kayıp nüfus': 1927-1955", *Herkesin Bildiği Sır: Dersim* içinde, (der.) Şükrü Aslan, İletişim Yayınları, 2010; Bülent Bilmez, Gülay Kayacan, Şükrü Aslan, *Toplumsal Bellek, Kuşaklararası Aktarım ve Algı: Dersim '38'i Hatırlamak*, Tarih Vakfı, 2011; Annika Törne, "On the Grounds Where They Will Walk in a Hundred Years' Time: Struggling with the Heritage of Violent Past in Post-Genocidal Tunceli", *European Journal of Turkish*

1938 yılı sonrasında bir süre devam eden sessizlik 1960'ların sonlarından itibaren yavaş yavaş kırıldı ve Dersimliler Türkiye'de gitgide güçlenen sol hareketler içinde önemli pozisyonlarda yer aldılar. Dersim'in hafızası, kimliği, dili, inancı bu dönemden itibaren birbirinden farklı şekillerde yeniden tartışıldı, tanımlandı.⁴ 1970'lerden itibaren Türkiye Komünist Partisi Marksist/Leninist (TKP/ML) gibi sol örgütler ve bunların silahlı ayakları (TIKKO) Dersim'de varlık gösterdiler. 1990'ların başından itibaren PKK de Dersim'de varlık göstermeye başladı ve böylelikle Dersim hem örgütler ile devlet hem de sol örgütler arasında çatışmaların yaşandığı bir bölge olma konumuna yeniden geldi. Aynı dönemde devletin PKK'ye karşı yürüttüğü savaş stratejisi değişirken, Dersimlilerin "İkinci 38" olarak tanımladığı 1993-94 yıllarında Dersim'in insanları ve doğası yeniden kırıma uğradı. Bu dönemde yakılan bölge ve köylerde ilerleyen yıllarda da yangınlar meydana geldi, ister çatışma dönemi olsun ister ateşkes dönemi, Dersim'in belirli bölgelerinde hemen her yıl aynı dönemlerde orman yangınları gerçekleşti.

Bu makalede amacım; 2015 yılının yazında resmen sona eren Çözüm Süreci sonrasında Dersim'de yeniden "avevlenen" çatışma ve orman yangınlarını uydu verileri ve raporlar üzerinden gözler önüne sermek, bir yandan da bu toplum ve doğa tahribatının etkilerinin medyada nasıl yer aldığını ya da ana akım medyada üstünün nasıl kapatıldığını göstermek. Bu çerçevede makalenin ilk bölümünde 1993-94 döneminde Dersim'de yaşanan toplum ve doğa tahribatına değineceğim. İkinci bölümde Çözüm Süreci sonrasında artan çatışma ve

Studies, sayı 20, 2015; Zeynep Türkyılmaz, "Maternal Colonialism and Turkish Woman's Burden in Dersim: Educating the "Mountain Flowers" of Dersim." *Journal of Women's History*, cilt 28, sayı 3, 2016, s. 162-186; Özlem Göner, *Turkish National Identity and Its Outsiders: Memories of State Violence in Dersim*, Taylor & Francis, 2017; *Bir Askerin Günlüğünden Dersim 1938*, (yayına hazırlayan) Mahsuni Gül, FAM Yayınları, 2019.

4 Bu tartışmalara hakkında bkz. Pınar Dinç, "Euro-Who? Competition over the definition of Dersim's collective identity in Turkey's diasporas", *Turkish Studies*, çevrimiçi olarak 17 Ocak 2020'de yayınlanmış açık erişim makale, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14683849.2019.1708738>; Ülker Sözen, "Culture, Politics and Contested Identity among the "Kurdish" Alevites of Dersim: The Case of the Munzur Culture and Nature Festival", *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, cilt 6, sayı 1, 2019, s. 63-76.

orman yangınlarını uydu verileri, raporlar ve yerel tanıklıklar üzerinden sunup konunun medyada tartışıl(ma)ma şekillerine odaklanacağım.

İKİNCİ 38: DERSİM 93-94

1990'lardan itibaren içlerinde Hakkâri, Van, Batman, Siirt, Diyarbakır, Bingöl, Muş ve Dersim'in de olduğu bölgelerde PKK, hegemonyasını kurmuştu.⁵ Öyle ki, Jongerden ve meslektaşları 1992 yılında gün ortasında Dersim'in Ovacık ilçesinde PKK militanlarının rahatlıkla dolaşabildiğini yazar. Yine aynı dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri de savaş stratejisini değiştirerek statik savunmadan alan savunması doktrinine geçiş yaptı. Bu bağlamda askerler artık geceleri kışlaya dönmeyecek, gece-gündüz sahada kalarak PKK ile gerilla taktiği ile savaşmaya başlayacaktı.⁶ Bu dönemde yalnız Dersim'de değil, PKK'nin varlık gösterdiği tüm alanlarda köy korucularının sayısı artırıldı, köylerin ve PKK'li militanların bulunduğu düşünülen alanlar yakıldı, bölgede yaşayan insanlar zorla yerlerinden edildi. Kürt İnsan Hakları Projesi'nin "Yerinden Edilmiş İnsanlar: Türkiye Kürtleri" başlıklı raporuna göre, 1991-2001 yılları arasında toplamda 3206 köy yakıldı ve/veya boşaltıldı.⁷ Bu köy yakma ve köy boşaltmaların 2405'i 1993-94 yılları arasında gerçekleşti. 1991 yılında Dersim'de 415 köy ve 798 mezra varken, 1995 yılına gelindiğinde bu sayılar sırasıyla 386 ve 854'e düşmüştü.⁸ Stichting Nederland-Koerdistan'ın 1995 raporuna göre ise 1994 yılında Dersim'de bulunan 399 köyün 110'u boşaltılmış, 64 köy ise yakılmıştı.⁹

2017 yılında yayınlanan *bindokuzyüzdoksandört* belgeselinde¹⁰ de 1993-94 orman yangınları ve köy boşaltmalarının tanıklarının seslerini duyabili-

yoruz. Buradaki tanıklıklardan Ali Rıza Perkteş, "Buralar 1938'de talan olduktan sonra, milletimiz geri gelmiş, kendi olanaklarıyla taş falan toplayıp evlerini yapmışlar, köye yerleşip düzenlerini kurmuşlar. Millettin durumu bayağı iyi olmuş, hayvan sahibi olmuşlar" diyor. Cevahir Sarıtaş ise köylerinin yakılışını şu sözlerle anlatıyor:

Asker karşıdaki evi ateşe verdi. ... Ondan sonra yukarıda başka bir evi daha ateşe verdi. Evleri ateşe verince biz bağırmaya, yakarmaya başladık. Biz kadınlar kendimizi yerlere attık. Biz böyle yapınca subay dedi ki, "Götürün bunları başımızdan. Bunlar bela mıdır nedir?" ... O sıra bizi toplayıp götürceklerini, evlerimizi yakacaklarını bize söylemiyorlar. Ateş yakmıyorlar, bir şey atıyorlar içeriye, her şey birdenbire tutuşuyor, bir seferde yanıyor. Kibrit işi değil yani, bilmiyorum nedir.

Bu yıkımın doğa, tarım ve hayvancılığa etkisini rakamlarla da görmek mümkün. 1996'da yayımlanan Tunceli Sendikalar Platformu Raporu'na göre, Dersim'de 1990-1995 yıllarında buğday, arpa, mercimek, nohut ve fasulye gibi bakliyat ürünlerinin yanı sıra armut, ayva, elma, kiraz gibi meyve ağaçlarının ekim ve üretim miktarları yüzde 10 ile yüzde 70 arasında değişen oranlarda düşmüş; koyun, keçi, sığır gibi hayvanların sayısında ise bazen yarı yarıya, bazen daha fazla azalma meydana geliyor.¹¹ Bu dönemin uydu görüntülerini inceleyen van Etten, Jongerden ve meslektaşları araştırmalarında hem ormanlık alanların hem de tarım alanları ve meraların yerel tanıklıklar ve raporları onaylar şekilde azaldığını tespit ediyorlar. Uydu görüntüleri, yerel tanıkların gerçekleştiğini belirttiği orman yangınlarının yüzde 60'ını¹² teyit etmekle kalmıyor, yıkılan evlerin yüzde 85'inin, boşaltılan köylerin ise yüzde 42'sinin yandığını da gözler önüne seriyor.¹³ Bu dönemde yaşananlar

5 Joost Jongerden vd. "Forest Burning as Counterinsurgency in Turkish-Kurdistan: An Analysis from Space", *The International Journal of Kurdish Studies*, cilt 21, sayı 1-2, 2007, s. 1-15.

6 A.g.m.

7 Kurdish Human Rights Project, "Internally Displaced Persons: The Kurds in Turkey", 2002.

8 Cemal Taş, *Külden Evler*, Tij Yayıncılık, 2007, s. 141.

9 Stichting Nederland-Koerdistan için Martin van Bruinessen tarafından hazırlanmış rapor, "Forced Evacuations and Destruction of Villages in Dersim (Tunceli), and Western Bingöl, Turkish Kurdistan", Amsterdam, 1995, <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/20699>.

10 Devrim Tekinoğlu, "bindokuzyüzdoksandört", 2017. Fragman için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=6lSDCF536X4>

11 Aktaran, Cemal Taş, *Külden Evler*, s. 130-149.

12 Makalede kalan % 40'lık alanın uydu verilerinde analiz edilen 1.2 kilometrelik yarıçapın dışında kalmış olabileceği ya da yangın alanının 4.5 hektardan daha küçük bir alanda gerçekleşmiş olabileceği belirtiliyor.

13 Burada yazarlar yerel tanıklıklar ile uydu verileri arasındaki farkı değişik şekillerde açıklamakta. Örneğin, yıkılmış ya da boşaltılmış bir köy, halk orada değilken yakılmış, bu nedenle halkın köylerinin yıkıldığını/boşaltıldığını ancak yakılmadığını söylemiş olabilir. Uydu verileriyle yapılan analizin olması diğer sınırlarının detaylı açıklamaları için bkz. Jacob van Etten vd., "Environmental destruction as a counterinsurgency"

hakkında ilerleyen yıllarda çeşitli savcılıklara suç duyurularında bulunuluyor, TBMM Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve Tarım Orman bakanlıklarına dilekçeler veriliyor.¹⁴

1990'larda bu yıkım elbette yalnızca Dersim'de değil, birçok Kürt ilinde meydana geldi. Gürses'in de makalesinde aktardığı üzere savaş dönemlerinde ormanların azalması ve hayvancılıkta da belirgin oranda düşüş yaşanması 1990'lar boyunca Türkiye devleti ile PKK arasındaki çatışmanın bir sonucu olarak karşımıza çıkmakta.¹⁵

2015 SONRASI DERSİM'DE YENİDEN ÇATIŞMA ORTAMI VE ORMAN YANGINLARI

1993-94'ün üzerinden geçen yirmi yılda Dersim kimi zaman yoğun kimi zaman ise daha az yoğunlukta çatışmaların yaşandığı bir bölge olmaya devam etti. Bununla beraber Dersim 1980'lerin sonundan 2000'lerin başlarına kadar olağanüstü hâl bölgeleri arasında yer aldı. 2009 yılından itibaren PKK ile devlet arasında süren Oslo Görüşmeleri'nin çöküşü sonrası özellikle 2012 yılında yoğun çatışmalar meydana geldi. 2013'te başlayan yeni süreç (İmralı Görüşmeleri) 15 Şubat'ta dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Çözüm Süreci olarak tanımlanmaya başlandı. Bundan tam on iki gün önce ise Dersim'in Pülümür Vadisi ve çevresine TSK hava harekâtı düzenlenmişti.¹⁶ Çatışmanın yeniden başladığı 2015 yazından itibaren Dersim bir kez daha OHAL'ler, geçici güvenlik bölgesi ilanları ve köy boşaltma tehditleri ile karşı karşıya kaldı. 2015 yılının yazında Dersim'de 14 yer geçici güvenlik bölgesi ilan edildi, bu bölgeler arasında sonraki dönemde hem çatışma hem de orman yangınlarının yaşandığı Kutu Deresi, Bali Deresi, Laç Deresi, Aliboğazı ve Kinzir Ormanları da yer almaktaydı.

cy strategy in the Kurdistan region of Turkey", *Geoforum*, cilt 39, sayı 5, 2008, s. 1786-1797.

14 Cemal Taş, *Külden Evler*, s. 179-195.

15 Mehmet Gürses, "Environmental Consequences of Civil War: Evidence from the Kurdish Conflict in Turkey", *Civil Wars*, cilt 14, sayı 2, 2012, s. 254-271.

16 "Chronology of Peace Process in Turkey", Hafıza Merkezi, 19 Temmuz 2015, bkz. <https://hakikatadaethafiza.org/en/chronology-of-peace-process-in-turkey/>.

Uydu Verilerinin Gösterdiği

2015 yılı yazından itibaren yeniden artan çatışmalarla beraber orman yangınları da arttı. Devlet yetkililerinin orman yangınlarının zaman zaman "terör ve teröristlerle mücadele" sırasında çıktığını, askerlerin güvenliğini sağlayabildikleri ölçüde ve ellerinden geldikince yangınlara müdahale edildiğini ve yangınların büyük oranda "örtü yangını" olduğunu söylemesine karşın,¹⁷ yangınların devlet tarafından bilinçli çıkarıldığı, söndürülmek için çaba sarf edilmediği, bunun Dersim'i insansızlaştırma planlarının ve savaş stratejisinin devamı olduğu iddiaları ortaya atıldı. Her ne kadar yangını kimin, nasıl çıkarttığı konusunda bilgi sağlamasa da yangınların yerleri, boyutu ve çatışma dönemleriyle yangınların çıkış zamanlarının ne derece örtüştüğünü anlamak için uydu verileri önemli bir kaynak. Bu bağlamda AKP'nin Kürt meselesini de içeren konuların demokratik yollarla çözümü yolunda adımlar attığı 2009¹⁸ yılından 2018 yılına kadar geçen dönemde Dersim'deki yangınları NASA'nın Kaynak Yönetim Sistemi için Yangın Bilgileri (FIRMS)¹⁹ üzerinden MODIS²⁰ aktif yangın uydu verileriyle incelediğimizde karşımıza Şekil 1'deki gibi bir tablo çıkıyor.

Bu tabloya Uppsala Çatışma Veri Programı'ndan²¹ alınan çatışma verileri eklendiğinde Dersim'de çıkan yangınlar ile çatışma arasındaki ilişkiseliliği görmek mümkün (Şekil 2). İlişkisellik iddiasının en güçlü dayanağı ele alınan dönemde Dersim'de en düşük yangın sayısının (tek bir yan-

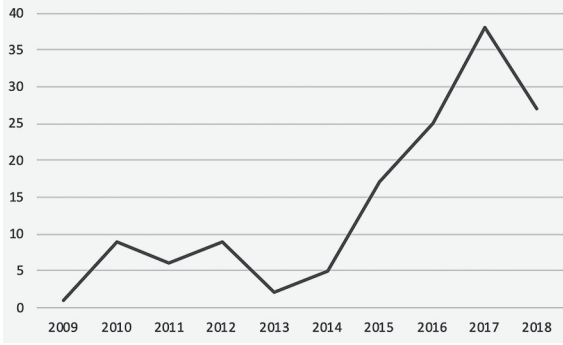
17 Tunceli Valiliği tarafından yapılan bazı basın açıklamaları için bkz. <http://www.tunceli.gov.tr/basin-aciklamasi14>, <http://www.tunceli.gov.tr/basin-aciklamasi-1212>

18 Her ne kadar Oslo Görüşmeleri 2008 yılının Eylül ayında başlamış olsa da incelediğim süreci KCK'nin kamuoyuna eylemsizlik planını duyurduğu 2009 yılından itibaren başlattım. Çözüm sürecinin detaylı bir kronolojisi için bakınız Cuma Çiçek, "Süreç": *Kürt Çatışması ve Çözüm Arayışları*, İletişim Yayınları, 2018.

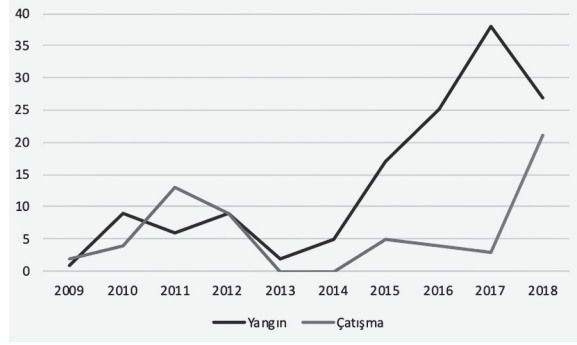
19 <https://earthdata.nasa.gov/earth-observation-data/near-real-time/firms>

20 MODIS 500 metre karelik alanlarda gerçekleşmiş yangınları tarayarak merkezi buldu ve "shapfile" bilgileri ile haritada Tip 0 (Vejetasyon Yangını) alanlarını işaretledik.

21 Uppsala Üniversitesi tarafından oluşturulan ve dünyadaki çatışma ve savaşlar hakkında oluşturulan veri tabanında Türkiye'deki çatışmalara dair 1989 yılından itibaren veri bulmak mümkün; bkz. <https://ucdp.uu.se/country/640>

Şekil 1. 2009-2018 yılları arasında Dersim’de gerçekleşen vejetasyon yangınları.

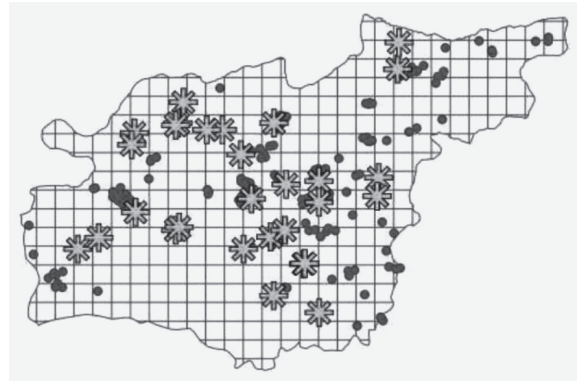
Şekil 2. 2009-2018 yılları arasında Dersim’de gerçekleşen yangın ve çatışma sayıları.

gının görüldüğü 2009 yılı hariç) çatışmaların sifirlandığı 2013 ve 2014 yıllarında kaydedilmiş olması. Buna göre, çatışmaların 2009’daki sayının üzerinde gözlemlendiği 2010-12 yılları arasında yangın sayıları da artış gösterirken çözüm sürecinin devam ettiği 2013-14 yıllarında bölgede çıkan yangın sayısında azalma görülmekte. Çözüm süreci boyunca Dersimde çıkan 7 yangını, çatışma dışı nedenlerle çıkmış yangınlar olarak düşünebiliriz. Çözüm sürecinin çöktüğü 2015 yılından itibaren ise bölgedeki yangın sayısında belirgin bir artış gözlenmektedir. 2015 yılı sonrası orman yangını sayıları önceki çatışma dönemi (2010-12) ile kıyaslandığında en az iki katlık bir artış görülmektedir.²²

Bu makalede detaylarına girmeyecek olmakla birlikte²³ iki değişkenli yerel ilişki endeksi (Bivariate Local Moran’s Index) ile yangın ve çatışmalara dair uydu verileri harita üzerinde incelendiğinde, özellikle yukarıda değindiğim özel güvenlik bölgeleriyle bazı haberlerde, bölgede yaşayanların aktarımında ve raporlarda da sözü geçen belirli alanlarda yangın ve çatışmaların yoğunlaştığı görülüyor. Bu bölgeler arasında Hozat ve Ova-

cık ilçeleriyle Tunceli merkezde bulunan Aliboğazı, Munzur Vadisi, Karşılar, Geyiksuyu, Bali, Kuntu Deresi ve Ambar sayılabilir.

Elbette kullanılan uydu görüntüleri bölgedeki yangın-çatışma ilişkisini anlamakta tek başına yeterli değil. MODIS, belirli bir alandan daha az yer kaplayan yangınları saptayamadığı gibi, çatışma veri tabanları da her zaman tüm çatışmaları kapsamayabilir. Tekrar vurgulamak gerekirse uydu verileri yangınların kimin tarafından başlatıldı-

Şekil 3. Siyah noktalar yangın, diğer işaretler çatışma alanlarını gösteriyor.

22 Sürdürmekte olduğum FIRE projesinden hareketle Dersim’de çatışma ve orman yangınları üzerine yazılmış bir yüksek lisans çalışması 2019 yılında tamamlandı. Bkz. Aiman Shahpurwala, “Conflict, narratives, and forest fires in eastern Turkey”, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Lund Üniversitesi, 2019. Bu teze şu adresten ulaşılabilir: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=8989478&fileId=8990219>.

23 Konu hakkında farklı yöntemlerin bir arada kullanılmasını daha detaylı ele alan bir makale şu anda yazım aşamasında; Pınar Dinç, Lina Eklund, Aiman Shahpurwala, Augustus Aturinde, Ali Mansourian, Petter Pilesjö, “Fighting Insurgency, Ruining the Environment: the Case of Forest Fires in the Dersim Province of Turkey”.

Şekil 4. Orman Genel Müdürlüğü Tunceli Haritası.

ğı hakkında yorum yapmaya elverecek bilgiler de sunmamakta. Bununla beraber elbette doğal nedenlerle meydana gelen yangınlar da bu sayılara dâhil. Uydu verilerini kullanmak, bu gibi sınırları aşmak için veri triangülasyonunu, yani uydudan sağlanan ve daha nicel verileri, diğer bilgi kaynaklarıyla bir arada yorumlanmayı gerektiriyor. Makalenin izleyen kısmı bunu amaçlıyor.

Raporlar ve Tanıklıkların Söylediği

Yukarıda açıkladığım nedenlerle bu çalışmada üç farklı kaynaktan daha yararlandım. Bunlardan birincisi farklı siyasi parti ve kurumların hazırladığı Dersim orman yangınları raporları, ikincisi Dersim’de yaşayanların konu ile ilgili tanıklıkları, üçüncüsü de konunun basında işlenişi oldu.

2015 yazından itibaren Dersim ve kimi zaman diğer çatışma bölgelerini de içeren orman yangını raporları yayımlandı. Bunlardan ilk ikisi Demokratik Toplum Kongresi (DTK) ve Halkların Demokratik Partisi’nin (HDP) 2015 yılında yayınladığı raporlardı. DTK’nın raporunun giriş bölümünde 1990’lardaki savaş ortamının çözüm sürecinin sona ermesiyle beraber yeniden ortaya çıktığı iddia edilmekte, bölgenin insansızlaştırılması amacıyla “köylülerin doğal yaşam alanları olan ormanlık ve mera alanlarının yok edilmesi ve ekonomik faaliyetlerinin elinden alınması” yolunda hareket edildiği vurgulanmakta.²⁴ Yine aynı raporun Dersim’i ilgilendiren kısımlarında 1993-94 sürecinde boşaltılan ve 2000’lerin başında halkın yeniden döndüğü köylerde bir kez daha yangınların başladığı bilgisine yer verilmekte. Raporda bu köylere örnek olarak merkeze bağlı Samanlı (Xozmerik) köyü, Ambar Köyü ve Hozat ilçesinde yine 90’lı yıllarda boşaltılan 30 köyün isimleri sıralanmakta.

Aynı yıl HDP’nin yayınladığı raporda da 1990’lı yılların köy ve orman yakma ve boşaltma politikaları ‘savaş stratejisi’ olarak adlandırılmakta ve çözüm sürecinde ‘rafa kalkmış’ olduğu varsayılan bu

politikaların 2015 yazı itibarıyla yeniden canlandırıldığı vurgulanmakta.²⁵ Bunun da ötesinde aslında çatışmanın yeniden alevlendiği 2010 yılının Temmuz ayında TSK tarafından 33 ormanlık alan bölgesinde bilinçli olarak yangın çıkarıldığı iddia edilmekte (2010 yılında Dersim’de çıkan yangın sayısındaki artış Şekil 1’de de gösterilmişti). HDP raporunun, tıpkı diğer raporlardaki gibi, vurguladığı bir diğer konu ise, yangınların karakollardan açılan ateşlerle başladığı ve devletin çeşitli gerekçelerle yangına müdahalede gecikmesi ya da hiç müdahalede bulunmaması. Bu bağlamda yangınlara genellikle yöre halkının, gönüllülerin ve belediyelerin müdahale ettiği, bazen bu müdahalelere de valilik ve askerler tarafından izin verilmediği ifade edilmekte. Yine aynı raporlarda yöre halkının Tunceli Barosu ve STK’ların desteğiyle adliyeden suç duyurusunda bulunduğu bilgisi aktarılmakta.

2017 yılında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) heyeti tarafından yazılan gözlem raporu ve 2018 yılında Dersim Araştırmaları Merkezi (DAM) tarafından yayınlanan diğer raporda da 1993-94 dönemine vurgu öne çıkmakta. CHP gözlem raporunda “Bugün oldukça geniş bir ormanlık alanı etkileyen yangınların sonuçlarının, 1992-94 yılları arasında gerçekleşen yangınların sonuçlarından farklı olmadığı görülmektedir”²⁶ denmekte. Bölgede yaşayan halkın yangın söndürme çalışmalarının güvenlik gerekçeleriyle engellendiğine de yer veren rapor, buna karşın valilik tarafından yapılan ve yangınların operasyonlar sırasında çıktığı, halkın “tuzaklanmış el yapımı bomba ve mayınlı bölgeler bulunması ihtimaline karşın güvenlik gerekçesiyle engellendiği” bilgisine de yer vermekte. DAM yetkililerinin hazırladıkları raporda ise, meydana

24 “Amed (Diyarbakır) Lice, Fis Ovası-Kulp Bitlis (Bedlis), Norşin-Şeyh Cuma, Dersim (Tunceli)-Bingöl Yayladere, Botan Bölgesi, Cudi-Nusaybin-Siirt-Eruh-Şırnak-Silopi Orman Yangınları Araştırma, İnceleme ve Gözlem Raporu”, Demokratik Toplum Kongresi, Temmuz-Ağustos 2015, s. 4; bkz. <https://www.mezopotamyaekoloji.org/wp-content/uploads/2017/05/Orman-Yang%C4%B1nlar%C4%B1-Raporu.pdf>

25 “Savaş Stratejisi’nin Bir Uzantısı Olarak Orman Yangınları: Temmuz-Ağustos 2015’te Kürdistan’daki Orman Yangınlarına İlişkin Gözlemler ve Teknik İleme Raporu”, Halkların Demokratik Partisi, 21 Ağustos 2015, bkz. <https://yesilgazete.org/wp-content/uploads/2015/08/Emmuz-%E2%80%93-A%C4%9Futos-2015%E2%80%99te-K%C3%BCrdistan%E2%80%99daki-Orman-Yang%C4%B1nlar%C4%B1na-%C4%B0li%C5%9Fkin-G%C3%B6zlemler-ve-Teknik-%C4%B0nceleme-Raporu-%E2%80%93-Sava%C5%9F-Stratejisi%E2%80%99nin-Bir-Uzant%C4%B1s%C4%B1-Olarak-Orman-Yang%C4%B1nlar%C4%B1.pdf>

26 “Dersim’de Yaşanan Orman Yangınları ile İlgili Gözlem Raporu”, Ağustos 2015, s. 2. Ayrıca bkz. “CHP Heyeti’nden Dersim Raporu”, *BirGün*, 16 Ağustos 2015.

gelen orman yangınlarının yüzde doksanının özel güvenlik bölgeleri, yani yasaklı bölge ilan edilen yerlerde çıktığının altı çizilmekte.²⁷

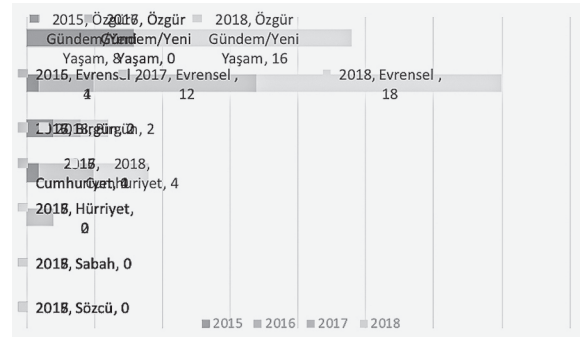
Yayınlanan raporların tümünde göze çarpan bir diğer konu da Dersim'deki ormanlar ve doğal yaşamın korunması gerektiği. CHP raporunda Dersim'deki doğal yaşamın yalnız bölge için değil, tüm Türkiye için önemine dikkat çekerken, DAM raporunda var olan yasalar üzerinden devletin ve kurumlarının ormanları koruma zorunluluğu hatırlatılmakta, "Talebimiz dünya mirası olan doğamıza ve ormanlarımıza daha fazla zarar vermeden bu ayrımcı ve ötekileştirici faaliyetlerden bir an önce dönülmesidir" ifadesine yer verilmekte. Yine HDP raporunda Cenevre Sözleşmesi'ne atfla "çatışma ve savaş anlarında bile" yaşamın ve doğanın korunması gerekliliğinin altı çizilmekte. Hem HDP hem de DTK raporlarında dikkat çeken bir diğer iddia, "Kürt coğrafyasında ormanları tutuşturanlar"ın bunu bilinçli olarak yaptıkları ve bu tahribatın ormanlarla sınırlı kalmayıp bölgedeki derelerin, yaylaların, toprakların da halkın elinden bir savaş stratejisi kapsamında alındığı iddiası.²⁸ Keza DTK raporunda Dersim'de devam eden karakol projelerine değinilmekte, halkın bu karakolların hem yapım aşamasında hem de faaliyet gösterirken "bölgenin coğrafyasına ve yasantısına zarar vermek ve halkı baskı altında tutmak amacıyla keyfi olarak yapıldığı" yorumlarına yer verilmekte.²⁹ Bunun dışında bölgede ormanlık alanlarda son dönemde artan tırtulların da karakollar ve askeri helikopterler tarafından bilinçli olarak bölgeye bırakıldığı iddiası da paylaşılmış.³⁰

Bölgede olduğum dönemde sohbet etme imkânı bulduğum Dersimliler'den askeri helikopterlerin "yangın bombası" attığı, çatışma olduğu gerekçeyle ormanları bilinçli olarak yaktığı, meşe ağaçlarının yoğun olduğu bölgelerde en fazla iki senede bir yangın çıkartarak bu bölgelerin yeniden yeşermesinin önüne geçtiği yönünde anlatılar duydum. 1993-94'te yakılan bölgelerle 2015 sonrası yanan bölgelerin aynılığına dikkat çeken Dersim halkı,

tepelik yerlere inşa edilen kulekolların etrafındaki ağaçların da bilinçli olarak askerler tarafından yakıldığını aktarmakta. Bunun da ötesinde konuştuğum doğa aktivistleri Dersim'deki doğa tahribatının Türkiye'nin batısındaki ya da Karadeniz bölgesindeki kadar önemsenmediğini, büyük çevre hareketlerinin bile söz konusu Dersim olduğunda sessiz kaldığını ve kendilerine destek verdiklerini anlatmakta. Sonuç olarak hem Dersimliler hem de Dersim'deki çevreciler kendilerinin ülkenin neresinde olursa olsun doğa tahribatına karşı dayanışma gösterdiğini, ancak söz konusu Dersim'in doğası olduğunda her seferinde yalnız bıraktıklarını hissettiklerini dile getirmekteler.

Günlük Gazetelerin Yazdıkları ve Yazmadıkları

Yukarıda bahsettiğim yalnız bırakılmışlık hissini gerçeklikten çok uzak olmadığını Dersim'deki orman yangınlarına dair günlük gazetelerde yer alan haberlere dair bir analizle de anlamak mümkün. Bu bağlamda 2015-2018 yıllarının Ağustos aylarında yayınlanan *BirGün*, *Cumhuriyet*, *Evrensel*, *Hürriyet*, *Özgür Gündem*, *Sabah*, *Sözcü*, *Yeni Yaşam*³¹ gazetelerinin Dersim'de orman yangınları hakkında yaptıkları haberleri inceledim. Bu gazeteler ve Dersim orman yangınları hakkında yaptıkları haberlerin karşılaştırmalı sayısı aşağıdaki şekilde gösterilmekte.

Şekil 5. İncelenen günlük gazetelerde Tunceli/Dersim orman yangınlarına ilişkin haber yıl ve sayıları.

27 Dersim 2017-2018 Orman Yangınları Raporu, Dersim Araştırmaları Merkezi, Haziran 2019.

28 HDP Raporu, s. 31.

29 DTK Raporu, s. 25.

30 DTK Raporu, s. 25.

31 *Özgür Gündem* gazetesi 2016 yılında kapatıldı ve 2018 yılında *Yeni Yaşam* gazetesi aynı ekol üzerinden yayınlarına devam etti. Bu nedenle bu iki gazete bir arada değerlendirildi ve 2016-17 yılları arasında Dersim'deki orman yangınlarıyla ilgili haber yapılmadı.

Buna göre, ister *Sabah* ve *Hürriyet* gibi hükümet yanlısı olsun, ister *Sözcü* gibi muhalif, ana akım gazetelerin Dersim'deki orman yangınlarını neredeyse hiç haberleştirmediklerini söylemek mümkün. Yine aynı gazetelerde yerel halkın kullandığı Dersim yerine resmi Tunceli isminin kullanıldığını, bölgeyle ilgili haberlerin genellikle iç güvenlik ve terör konularına ilişkin olduğunu söylemek de mümkün. İstisnayı oluşturan ise, 2017 yılında *Hürriyet* gazetesinde yer alan iki haber. Bu haberlerden birisi iç sayfalarda yer almış ve "Tunceli'de 6 Bölgede Yangın" başlığıyla yayınlanmış. 12 Ağustos 2017'de *Hürriyet*'te yer alan haberin içeriğinde bölgede çıkan yangınlara dair Tunceli Valiliği tarafından yapılan "Paylaşılan görüntüler gerçeği yansıtmıyor" açıklamasına yer veriliyor. Haberde sosyal medyada paylaşılan ve valilikçe yalanlanan orman yangını fotoğraf ve videolarına yer verilmezken yangınların "teröristlerle çatışmalardan sonra" başladığı ve büyük ölçüde söndürüldüğü belirtiliyor. İkinci haber ise 16 Ağustos 2017 tarihli ve CHP Tunceli milletvekili Gürsel Erol'la yapılmış bir röportaj. Bu röportajda Erol bir yandan Dersim'deki ormanların Türkiye'nin "milli serveti" olduğunu söylerken bir yandan bölgedeki askeri operasyonlara ilişkin "Düşünün ki devlet bir ülkede operasyon yapıyor. Tabii ki kamu düzeni ve kamu otoritesini sağlayacak. Devlete tabii ki, 'Sen niye operasyon yapıyorsun' deme hakkına kimse sahip değil. Ama sen bir sosyal devletsin. Operasyon yaparken yangın ihtimalini de göz önüne alacaksın. Sen devletsin, söndüreceksin" dediği görülmekte. 2015-18 yılları arasında bu üç gazetede Dersim'de orman yangınlarına ilişkin ana akım yayın organlarında çıkan iki haberin içeriği bundan ibaret.

Öte yandan *Sabah* ve *Sözcü* gazetelerinde Dersim yalnızca "terör operasyonları" ve "öldürülen hainler" gibi söz öbekleriyle değil, aynı zamanda bölgede devletin gücü ve kudretiyle de anılıyor. Bunun en çarpıcı örneklerinden birisi 24 Ağustos 2018'de *Sözcü* gazetesinde yer alan "Tunceli Mucizesi" başlıklı röportaj. Vali Tuncay Sonel'le yapılan bu röportajda bölgede "terörün beli kırılınca, peş peşe fabrikalar açıldı. Yüzlerce genç işsizlikten kurtuldu. Munzur'da plaj açıldı, gondol se-

fası başladı" sözlerine yer verilmekte. HDP'li belediye başkanlarının görevden alınmasıyla Dersim Belediye Başkanı olarak kayyum³² atanan Vali Sonel, söz konusu haberde "Tunceli'de Belediye Başkanlığı görevini de üstlenen Vali" olarak tanıtılmakta. Sonel, röportaj boyunca Dersim'de aynı dönemde yanan ormanlardan bir kere bile bahsetmemekte. Bunun da ötesinde haberde sık sık orman yangınları çıkan Aliboğazı'nda Türkiye'de Alevi nüfusun en yoğun bulunan şehri Dersim'de arife günü üzerinde asker parkası ile komutanlarla beraber çay içerken çekilmiş bir fotoğrafı paylaşılmakta (Şekil 6).

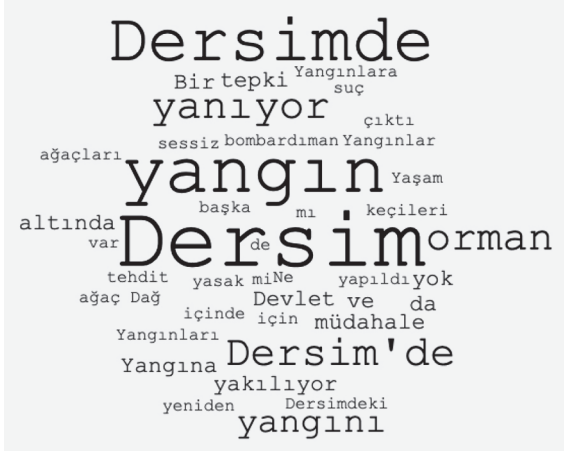
Şekil 6. *Sözcü*, 24 Ağustos 2018.

BirGün ve *Cumhuriyet* gibi ana akım basın sayılmayan sol tandanslı muhalif gazetelerin de Dersim'deki orman yangınlarına ilişkin çok fazla haber yaptığını söylemek mümkün değil. Yine de bu gazetelerin haberlerinde Dersim'deki orman yangınlarına müdahale etmekteki yetersizlik ve ihmalin nispeten daha çok dillendirildiği, konuya ilişkin yapılan protesto ve basın açıklamalarına yer verildiği görülmekte. 2015-18 yıllarının Ağustos ayları boyunca Dersim'deki orman yangınları hakkında bu iki gazetede çıkan haber sayısı 15. Dersim'deki orman yangınlarının *BirGün* gazetesinin "Yeşil Bir Gün" başlıklı tam sayfa haberlerinde yer bulamaması Dersimlilerin dillendirdiği

32 2015 yılının yazında Barış Süreci'nin sona ermesi ve ardından gelen 15 Temmuz 2016 sürecinde HDP ve BDP (Barış ve Demoktasi Partisi) yönetimindeki belediyelere ardından kayyum ataması yapıldı. 2020 başında HDP'nin hazırladığı rapora göre, üçü büyükşehir olmak üzere toplam 13 il, 63 ilçe, 22 beldede toplam 95 belediye seçilmişler yerine atanmış memurlar göreve getirilmiştir. <https://www.hdp.org.tr/images/UserFiles/Documents/Editor/31%20Mart%20Kayy%C4%B1m%20Raporu.pdf>. Bu sayının geçtiğimiz sekiz ay içinde daha da arttığını not etmek gerekir.

yalnızlık hissini anlamaya yardımcı olabilir. Zira bu sayfa tamamen doğa haberlerine ayrıldığı halde Dersim'deki doğa tahribatının sayfada kendine yer bulamadığı görülmekte.

Özgür Gündem, Yeni Yaşam ve Evrensel gazetelerinin ise Dersim'deki orman yangınlarıyla ilgili hem çok kapsamlı hem de çok sayıda haber yaptığını görmekteyiz. Haber başlıklarında en az iki kere geçen kelimelerden oluşturulan kelime bulutu (Şekil 7) "Dersim", "yangın", "orman" kelimelerinin dışında "bombardıman", "sessiz", "devlet", "müdahale", "yakılıyor", "yeniden" gibi çarpıcı kelimelerin de sıklıkla kullanıldığını göstermekte.

Şekil 7. 2015-18 yıllarının Ağustos ayları boyunca Özgür Gündem, Yeni Yaşam ve Evrensel gazetelerinde yer alan Dersim'de orman yangını haber başlıklarından oluşturulan kelime bulutu.

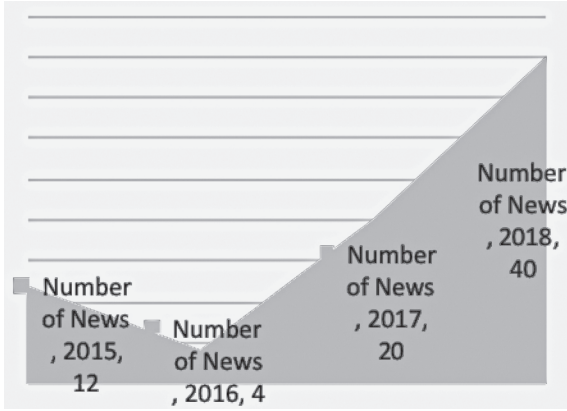
Özgür Gündem, Yeni Yaşam ve Evrensel gazetelerinde yer alan haberlerde devletin fail oluşu, Dersim'de doğa tahribatının ve insansızlaştırma politikalarının sürekliliği ve bir savaş stratejisi olarak kullanıldığı, ormanlara sahip çıkılması gerektiği ve çıkan yangınlara devletin müdahale etmediği gibi halkın müdahale etmesine de izin vermediğine vurgu yapılmakta. Yine bu gazetelerde sıklıkla karşımıza çıkan Baro açıklama ve başvuruları, sivil toplum kuruluşlarınca yapılan açıklama ve protestolar, HDP vekillerinin bölgede inceleme yapmasının engellenmesi haberleri diğer gazetelerde yer almamakta.

Unutulmamalı ki 2016 ve 2017 yıllarında Özgür Gündem gazetesi yoğun baskı gördü, "terör ör-

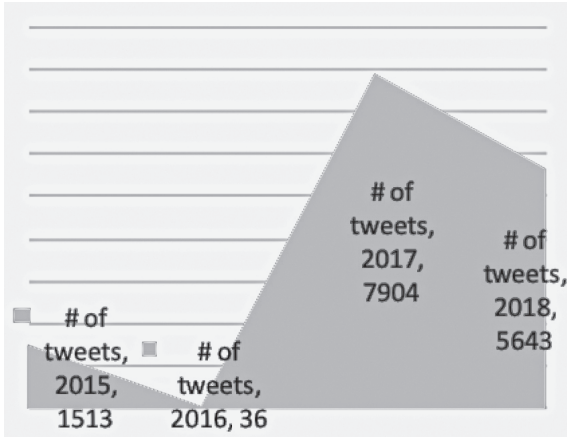
gütü propagandası" yaptığı gerekçesiyle kapatıldı, gazete çalışanları yargılanırken bir kısmı hapis cezalarına çarptırıldı. Evrensel gazetesi de günümüzde hâlâ benzer bir baskı ve yıldırma politikasıyla karşı karşıya. Bu üç gazetenin de yayın yaptıkları süre boyunca düzenli olarak hem Dersim hem de çeşitli Kürt illerinde çıkan orman yangınlarıyla ilgili kapsamlı haberler yayımladığını söylemek mümkün. Özgür Gündem'in iki yıllık susturulma sürecine rağmen Özgür Gündem, Evrensel ve Yeni Yaşam gazetelerinin Dersim'deki orman yangınlarına ilişkin haber sayısı 59, yani Cumhuriyet ve BirGün gazetelerinde yer alan haber sayısının dört; Sabah, Sözcü ve Hürriyet gazetelerinde yer alan haber sayısının otuz katı fazla. Dersim'deki orman yangınlarının seneler içinde gazetelerde artan yer alışıyla konu hakkında Twitter'da yapılan paylaşımlar³³ arasındaki benzerliği Şekil 8 ve 9'da görmek mümkün. Burada 2016 yılındaki düşüşün özellikle 15 Temmuz'la bağlantılı olduğunu, o dönemde yayın yapan gazetelerin ağırlıklı olarak 15 Temmuz'la ilgili haberler yaptığını, hatta PKK ile ilgili haberlerin bile bu dönemde gözle görülür oranda azaldığı söylenebilir. Benzer bir tablo Dersim'deki orman yangınları hakkında kullanıcıların Twitter paylaşımlarına bakıldığında da görülüyor. 2016 yılının ağustos ayında Dersim'deki orman yangınlarına dair paylaşım yapılmazken 2017 ve 2018 yıllarında paylaşımlar yeniden artıyor.

Özgür Gündem, Yeni Yaşam ve Evrensel gazetelerinde Dersim'deki orman yangınlarına dair yapılan haberlerde bölgede çıkan yangınların sistematik oluşu ve bunun yalnız doğa ve yaşam alanı tahribatı değil, aynı zamanda bir inanç yıkımı olduğu vurgusu da yer almakta. Bu haberlerde özellikle Dersim'de kutsal kabul edilen dağ ke-

33 1 Haziran 2015 - 1 Ocak 2019 arasında paylaşılmış #DersimYanıyor, #DersimYakılıyor, #DersimeSesVer, #DersimeSesOl, #DersimeSuOl, #DersimeBirDamlaSuOl ve #TunceliYanıyor gibi hashtag'ler Twitter'ın kullanıcılara açık veri tabanından Python programlama diliyle ve GetOldTweets3 paketiyle hem İngilizce hem Türkçe karakterleri kapsayacak şekilde aratılarak yaklaşık 15.000 paylaşım toplanmış, Excel dosyasında analizi yapılmıştır. Paylaşılan tabloda görülmesi de aratılan hashtag'lerle yapılan paylaşımların neredeyse tamamının 2015, 2017 ve 2018 yıllarının Ağustos ayında yapıldığı söylenebilir.

Şekil 8. İncelenen gazetelerdeki toplam haber sayıları.

Şekil 9. Twitter'da dersim orman yangını konulu paylaşım sayıları.

çilerinin orman yangınlarından nasıl etkilendiği, bölgede çıkan yangınlarda yalnız hayvan türlerinin de değil endemik bitki türlerinin de yok olduğu ve bu yangınların aslında bölge toplumunun inanç ve ocaklarını da hedef aldığı belirtilmektedir.

Bu haberlerin yanı sıra yangınlara müdahale eden gönüllüler de sosyal medya hesaplarından orman yangınlarında can veren kuşların ve diğer canlıların resimlerini paylaşmışlardı. Aynı dönemde sosyal medyada bölgede çekilmeyen fotoğraflar da paylaşıldığında süregelen yangınlara dair haber yapmayan *Hürriyet* gazetesi internet sitesinde valilik açıklamasını “Tunceli’de ‘Sahte fotoğraflarla Dersim Yanıyor’ yalanı” başlığı ile yayınlamaktan geri durmadı.³⁴ Öte yandan aynı dö-

DERSİM'DE YANGIN:

Dağ keçileri bölgeden kaçıyor

Şekil 10. *Evrensel*, 28 Ağustos 2018.

'Yangında kuşun çığlığını duydum'

Şekil 11. *Yeni Yaşam*, 25 Ağustos 2018.

118 ³⁴ “Tunceli’de ‘Sahte fotoğraflarla Dersim Yanıyor’ yalanı”, www.hurriyet.com.tr, 16 Ağustos 2018; bkz. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tuncelide-sahte-fotograflarla-der-sim-yaniyor-yalani-40930189>

nemde süren yangınlara rağmen Orman Genel Müdürlüğü haritasında Dersim'deki orman yangınlarına dair veri olmaması Tunceli Barosu tarafından yapılan bir açıklamayla eleştirilmiş, ormanları koruma ve yangınlara müdahalenin devlet sorumluluğunda olduğu hatırlatması yapılmıştı. Söz konusu haberler ana akım medyada yer almamıştı.

BİTİRİRKEN: BAZI DOĞAL YAŞAM ALANLARI DAHA MI DEĞERLİDİR?

Son yıllarda giderek artan ve tüm Türkiye'de gerçekleşen doğal yaşam alanları tahribatı eskisine göre daha çok tartışılmakta ve daha çok toplumsal tepkiyle karşılanmakta. Son dönemde bunun en belirgin örneği bir maden arama şirketinin Kaz Dağları'nda Orman Genel Müdürlüğü'ne göre yaklaşık 14 bin, TEMA'ya göre ise yaklaşık 200 bin ağaç kesmesi³⁵ sonrası on binlerce kişinin yerinde katıldığı protestolara sahne olduğu 2019 yazı oldu. Bu direniş son derece kıymetli olmakla beraber Türkiye'de yok edilen doğanın çok daha geniş bir alanı kapsadığını hatırlamak gerekir.³⁶ Dersimlilerin yalnızca orman yangınları değil, Hidroelektrik Santral (HES) projeleri ve maden, taş ve kum ocakları ile yavaş yavaş yok edilen doğasını çok kararlı ve örgütlü şekilde savunmasına rağmen geniş toplumsal destekten yoksun olduğunun altını bir kez daha çizmek gerekiyor. Oysa yapılan HES projeleri yalnız doğaya ve canlılara zarar vermekle kalmıyor, yapım sürecinde doğal kaynakları metalaştırıyor, kullanım haklarını kamu-özel şirketlere ortaklığıyla devrediyor. Orhan'ın dikkat çektiği gibi barajlar ve HES gibi projeler Dersim'de 1990'ların ikinci yarısından itibaren yapılmaya başlanmış ve amaçları bölgeye yatırımdan ziyade "modern devletin denetleme

pratiklerinin bir devamı olarak algılanmıştır".³⁷ Söz konusu madenler ve orman yangınları olduğunda da benzer bir durumdan söz etmek mümkün. Özellikle çatışma ve OHAL dönemlerinde artan baskı ortamında devletin "çatışma kaynaklı" olarak tanımladığı yangınlar gerçekleştiği gibi, Dersim'in her tepesine inşa edilen kulekol ve kalekolların yapımı sırasında da hem inşaat bölgesinde hem de çevresinde ağaçlar yok edilmekte. Yanan alanların hangi şirketlere devredildiğiyle ilgili çalışmalar da konuya ışık tutmak açısından oldukça önemli olacaktır.³⁸

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan uzun dönemde Dersim yıkımlarının, kayıpların ve devlet şiddetinin coğrafyası oldu. Bu tarihsel arka plandan hareketle bu makalede özellikle 2015 yılının Haziran ayında çöken Çözüm Süreci sonrasında Dersim'deki çatışma-orman yangınları ilişkisini inceledim. Burada sunduğum incelemenin sonunda karşımıza çıkan tablo Çözüm Süreci'nin çökmesiyle birlikte yeniden başlayan çatışmalara paralel olarak orman yangını sayısında artış olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak, barışı kalıcılaştırmadaki başarısızlık doğa tahribatını da beraberinde getirmiş durumda. Orman yangınları Dersim'in yalnızca doğasını, barındırdığı hayvan ve bitki türlerini değil, aynı zamanda toplumunu, inancını, yaşam alanlarını da yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakıyor. Sunduğum analizin ana akım medyanın Dersim'e bakışına dair önemli sonuçları da var: Ana akım medya için Dersim'deki orman yangınları genelde haber değeri taşıyor. Bu yangınlar ana akımda yer bulduğu ender zamanlarda ise haberler konuyu devlet perspektifinden görüyor ve aktarıyor. Dersim doğanın tahribata maruz kaldığı bir coğrafya olarak değil, iç güvenlik sorunlarının ve terörün olduğu bir coğrafya olarak düşünülüp haberler buna göre yazılı

35 "Kaz Dağlarında kaç ağaç katledildi?", t24.com.tr, 7 Ağustos 2019; bkz. <https://t24.com.tr/haber/kaz-daglari-nda-kac-agac-katledildi,833893>

36 Ayrıca Kazdağları'nda 12 Ekim 2019 günü için planlanan büyük miting, Türkiye'nin Rojava'ya başlattığı askeri hareket sonrası iptal edildi. İptal gerekçesi olarak "milli birlik ve bütünlük oluşturmak gerekliliği" vurgulandı. Bu gerekçelendirme Kazdağları odayında gelişen doğanın tahribatına ilişkin duyarlılığın politik sınırlarını özetliyor.

37 Gözde Orhan, "Ekoloji ve Siyaset: Munzur Baraj Projelerine Karşı Toplumsal Direniş Örneği", *Dersim'i Parantezden Çıkarmak: Dersim Sempozyumu'nun Ardından* içinde, (der.) Zeliha Hepkon, Songül Aydın, Şükrü Aslan, İletişim Yayınları, 2013.

38 Bu konuda yakın zamanda yapılmış bir söyleşi için bkz. Deniz Karakaş'ın *Munzur TV*'de Beyza Üstün ile yaptığı söyleşi, 20 Haziran 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=CnLfJAMFLQ>.

yor. Böyle bir ortamda sosyal medya önem kazanıyor, konuya ilişkin haberler ve yorumlar Twitter gibi mecralarda ses buluyor.

Bu makale 2020 yılının Eylül ayında yayınlandığında maalesef bazılarımız yeniden hem Dersim ve hem de Diyarbakır, Hakkari, Şırnak gibi farklı illerde ardı ardına çıkan orman yangını haberlerini duymuş olacağız. Bir kısmımız buna karşı

ses çıkartacağız. Çoğunluk ise –olur da olanlardan haberdar olsa dahi– doğa tahribatını terör ve terörle mücadele kapsamında düşünecek. Orman yangınları ve doğa tahribatı yalnızca belirli grupların değil, toplumun her kesiminin gündeminde yer bulup önemsenmediği müddetçe yalnız doğal yaşam alanları değil, bu topraklarda yaşayan halklar da zarar görmeye devam edecek.

Sudan Sebepler, neoliberal su-enerji politikalarının ekonomi-politiğini ve hidroelektrik santralleri (HES) ile büyük barajlara karşı yirmi yıla yakın bir zamandır sürmekte olan mücadele deneyimlerini şekillendiren saikleri, süreçleri ve faileri birçok boyutuyla kayda geçirmeyi hedefliyor.

DER. CEMİL AKSU, SİNAN ERENSÜ, ERDEM EVREN
SUDAN SEBEPLER
TÜRKİYE'DE NEOLİBERAL SU-ENERJİ POLİTİKALARI
VE DİRENİŞLERİ
Bugünün Kitapları, 528 sayfa

